

УДК 811.161.2'373.2+811.161.2'373.423

Р. А. Абрамов

МІЖОНІМНА ОМОНІМІЯ (ОМОНІМІЯ ВЛАСНИХ НАЗВ) В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті викладаються аргументи на користь існування у сфері функціонування власних імен такого явища, як омонімія. Розглядаються особливості переходу назв з одного класу на омонімічні назви іншого класу на прикладі різних видів онімів сучасної української мови. Детально досліджуються механізми їх переміщення.

Ключові слова: ономастика, онім, міжонімна омонімія, онімопара.

Значення дослідження власних назв у лінгвістиці не підлягає сумніву, адже оніми є особливим пластом в лексичній системі мови. Вони служать для позначення виокремлених з певного виду об'єктів для їх ідентифікації, тобто для них характерна індивідуальна закріпленість за позначуваним об'єктом [6, с. 133]. З точки зору теорії референції власні назви не мають інтенціонала, проте мають екстенціонал — множину носіїв певного імені. Основною для власних назв є функція референції, а не характеристичної: незмінне значення оніма зводиться до можливості надавати референцію, але не до детального визначення її умов. Іншими функціями власних назв є комунікативна, апелятивна, експресивна та номінативна [2, с. 8–13].

Не менш дискусійними залишаються у лінгвістиці погляди на явище омонімії. Згідно з першим, «омонімами визнаються лише такі одностовні слова, які завжди були різними за формою й тільки в процесі історичного розвитку збіглися між собою у звучанні внаслідок різних фонетичних, а загалом випадкових, причин. Решта ж випадків, коли однакова матеріальна, звукова форма набуває різного змісту, вважається явищем полісемії слів» [4, с. 3]. Згідно з іншим поглядом, до омонімів відносять слова, різні за походженням, які через певні історичні причини збіглися за звучанням, і ті випадки, коли втрачається семантичний зв'язок між значеннями полісемічного слова, даючи право на існування двом абсолютно новим словам [4, с. 3].

На жаль у наукових працях мовознавців проблема омонімії власних назв розглядалася недиференційовано. Головну увагу омонімії приділяли російські вчені-дослідники, особливо омонімії між власними і загальними назвами. Так, російський лінгвіст Ф. А. Литвин відносив до омонімії такі позначення, як рос. *Запад* «країни західної Європи» і *запад* «сторона світу», *Октябрь* «Жовтнева революція» і *октябрь* «назва місяця» тощо [5, с. 64–68]. О. С. Ахманова вважала такі випадки, як *Вулкан* «міфологічна постать» і *вулкан* «гора з кратером», *Геркулес* «міфологічний герой» і *геркулес* «крупа» прикладами вираженої омонімії, тобто вживання одного й того ж фонетичного комплексу для позначення реально різних предметів [1, с. 133]. Проте проблема власне міжонімної омонімії (омонімії між власними назвами) не була предметом жодного лінгвістичного дослідження.

Під омонімією власних назв в мовознавстві прийнято розуміти застосування одного мовного знаку до предметів різних ономастичних полів [7, с. 5], тобто омонімами в ономастиці визнаються випадки збігу в звучанні і на письмі слів-представників різних класів онімів, наприклад: **антропонімів і зоонімів** (*Маська, Васька* — розмовні варіанти чоловічих імен і кличок тварин); **антропонімів і топонімів**: *Володимир* (чоловіче ім'я і розмовна назва міста *Володимир-Волинський*); **топонімів і зоонімів**: *Дніпро, Дунай* (назви річок і клички коней або собак) тощо.

Мета дослідження — розглянути особливості омонімії між власними назвами (онімами) і механізму їх переміщення з однієї групи в іншу.

Якщо причиною омонімії між власними та загальними назвами можна назвати наявність у структурі значення власної назви мінімальної кількості категорійних сем, за рахунок чого вона здатна наповнюватися великою кількістю конотативної інформації (набувати асоціативних і потенційних сем) [3, с. 11], то причиною власне міжонімної омонімії треба вважати втрату індивідуалізуючої функції. Власне динаміка руху онімів з одного класу слів в інший пояснюється не чим іншим як перенесенням — способом вираження пов'язаних одна з іншою властивостей, тобто назва однієї властивості, яка постійно виступає спільно з іншою, переноситься на іншу (в нашому випадку скоріше не переноситься, а переходить).

У нашому дослідженні головну увагу зосереджено на переході найменування, логічну основу якого складає динаміка руху з одного по-

няття в інше на підставі *причинних, означальних, локативних та ситуативних* зв'язків.

Серед таких трансформацій онімів найбільше переважають «причинні переходи», обумовлені причинно-наслідковим зв'язком між поняттями суміжних об'єктів. Причина і наслідок утворюють так звану безперервну єдність, яка відображається у вигляді певних асоціацій між поняттями. Ці переходи можна віднайти у різних групах онімів і виділити наступні онімопари:

1. антропонім — фітонім (*Микола Гартвіс* «директор Нікітського ботанічного саду» і *Микола Гартвіс* «назва рослини, названої на честь його»);

2. міфонім — топонім (*Либідь* «сестра легендарних засновників Києва» і *Либідь* «річка на Київщині»);

3. міфонім — хрематонім (*Либідь* «сестра легендарних засновників Києва» і *Либідь* «штучний супутник»);

4. антропонім — космонім (*Кобзон* «естрадний співак» і *Кобзон* «астероїд»);

5. топонім — космонім (*Севастополь* «місто в Криму» і *Севастополь* «мала планета»);

6. хрононім — зоонім (*Масляниця* «свято» і *Масляниця* «кличка тварини, переважно корів, що народилися на свято»);

7. фітонім — топонім (*Чорнобиль* «вид багаторічних трав'янистих рослин роду полин» і *Чорнобиль* «місто в Україні»);

8. топонім — хрононім (*Чорнобиль* «місто в Україні» і *Чорнобиль* «назва, на позначення подій 1986 року»);

9. міфонім — фітонім (*Адоніс* «міфологічний персонаж» і *Адоніс* «вид рослин»);

10. хрематонім — орнітонім (*Кеша* «кличка папуги з кінофільму» і *Кеша* «кличка папуги»).

Означальний тип переходу зумовлений асоціацією ознаки і суб'єкта (об'єкта), що володіє ознакою. Можна виокремити наступні атрибутивні онімопари:

1. антропонім — зоонім (*Соня* «жіноче ім'я» і *Соня* «кличка будь-якої тварини»);

2. теонім — зоонім (*Люцифер* «у християнстві антагоніст бога» і *Люцифер* «переважно кличка котів»);

3. топонім — зоонім (*Говерла* «гора» і *Говерла* «кличка тварини, переважно великої рогатої худоби»);

4. міфонім — антропонім (*Мавка* «у міфології русалка з довгим лляним волоссям» і *Мавка* «жіноче ім'я»);

5. кінонім — фелінонім (*Рекс* «кличка, спочатку тільки для собак» — *Рекс* «кличка котів»).

До локального переходу відносяться оніми, семантична структура яких містить семи «територія», «місце», «приміщення» тощо.

Сюди можна віднести такі онімопари:

1. топонім — зоонім (*Северинка* «село в Кіровоградській області» і *Северинка* «кличка корів з цього села»);

2. антропонім — топонім (*В'ячеслав Чорновіл* «український політик» і назва вулиці (годонім), названа на честь *В'ячеслава Чорновола*, що колись проїжджав по цій же вулиці).

Нечасто трапляються випадки і так званого ситуативного переносу, у якому зв'язок між онімами опосередкований. Наприклад, онімопару **антропонім — зоонім** (*Юля* «жіноче ім'я» і *Юля* «кличка кішки») можна пояснити так: позначення *Юля* «кличка кішки» походить від зменшувального імені відомого українського політика Юлії Тимошенко, що стала у свою чергу номінативною.

Як видно з наведених прикладів, пари онімів можуть між собою варіюватися, а в деяких випадках в середині одного й того ж класу можна і відзначити окрему омонімію. Так, наприклад, в зоонімній системі зустрічаються непоодинокі випадки взаємного перебігу різних імен, особливо цей зв'язок простежується між **кінонімами — фелінонімами** (Н-д: *Данька — Данька*, *Пушок — Пушок*, *Абрикос — Абрикос*, *Димок — Димок* і под.). Мабуть, це зумовлено тим, що ці дві групи зоонімів мають найбільш тісні зв'язки, ніж інші. Тому за аналогією можна виділи наступні види внутрішньо ономастичної омонімії: **омоантропонімія** (*Георгіна* «жіноче ім'я, що є похідним від чоловічого» і *Георгіна* «жіноче ім'я за назвою квітки»), **омотопонімія** (*Аджамка* «річка» і *Аджамка* «село»; *Стрий* «річка» — *Стрий* «місто» — *Стрий* «село»), **омозоонімія** (*Рудий* «кіт» і *Рудий* «пес», *Машка* «кішка» — *Машка* «коза» — *Машка* «свиня»), **омотеонімія** (*Ісус* «вождь ізраїльських племен в часи завоювання ними Ханаану» і *Ісус* «центральна фігура у християнстві»), **омохрононімія** (*Спас* «свято, що має назву яблучний спас» і *Спас* «свято медового спасу — Маковія») тощо.

Підсумовуючи сказане про вище омонімії між власними назвами, зазначимо наступне:

– міжонімна омонімія — це застосування одного мовного знаку до предметів різних ономастичних полів;

– причиною омонімії між власними назвами можна вважати втрату індивідуалізуючої функції;

– трансформація онімів з одного класу в інший виникає на основі причинних, означальних, локативних та ситуативних зв'язків;

– виділено омонімію в середині окремого класу (омоантропонімія, омолоонімія, омотопонімія).

Отож, проведене дослідження свідчить про неабияку перспективу для подальшого розгляду проблеми міжонімної омонімії, фіксації різних перебігів онімів з однієї групи в іншу, їх причини тощо.

Список літератури

1. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии / О. С. Ахманова. — Изд. 3-е. — М.: Книжный дом «Либроком», 2009. — 296 с.
2. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур / Д. И. Ермолович. — М.: Р. Валент, 2001. — 200 с.
3. Кійко С. В. Омонімія антропонімів й апеллативів у сучасній німецькій мові // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — № 16 (227), Ч. II, 2011. — С. 11–16.
4. Кузьменко Г. І. Омонімія: аспектологія, проблематика: філологічна розвідка з лексики та стилістики / Г. І. Кузьменко. — К. : Київський ун-т, 2000. — 36 с.
5. Литвин Ф. А. Многозначность слова в языке и речи / Ф. А. Литвин. — М.: КомКнига, 2005. — 120 с.
6. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. — Харків: Ранок-НТ, 2012. — 256 с.
7. Суперанская А. В. Апеллятив — онома // Имя нарицательное и собственное. — М.: Наука, 1978. — С. 5–32.

Абрамов Р. А.

МЕЖОНИМНАЯ ОМОНИМИЯ (ОМОНИМИЯ ИМЕН СОБСТВЕННЫХ) В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье излагаются аргументы в пользу существования в сфере функционирования имен такого явления, как омонимия. Рассматриваются особенности перехода названий с одного класса на омонимические названия другого класса на примере различных видов имен собственных современного украинского языка. Подробно исследуются механизмы их перемещения.

Ключевые слова: ономастика, оним, межонимная омонимия, онимопара.

Abramov R. A.

INTERONYMIC HOMONYMY (HOMONYMY OF PROPER NAMES) IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article outlines the arguments for the existence of such a phenomenon as homonymy functioning in proper names. The article deals with some peculiarities of conversions from names of one class to homonymous names of another class in terms of different onymic types in the modern Ukrainian language. Mechanisms of transfer are investigated in detail.

Key words: onomastics, onym, onomastic homonymy, onymic pair.